אוצר מדרשים — זהר

זהר: ספר הזהר, ונקרא ג"כ מדרש רבי שמעון בן יוחאי, והוא קדוש מאד לבעלי המקובלים וקוראים אותו הזהר הקדוש. ונקרא זהר ע"ש עצמותו וצורתו שמזהיר ומאיר עיני חכמים ונפש נבונים כזהרי חמה, וכמ"ש ברעיא מהימנא (פ' נשא דף קכ"ד:), גם ע"ש התחלתו בשלשה דפוסים הראשונים שהוא: בראשית בריש הרמונא דמלכא, ומתחיל בפסוק והמשכילים יזהירו כזהר הרקיע. הרשב"ץ (שו"ת ח"ג סי' נ"ו ונ"ז) ובחיי פ' משפטים יקראוהו בשם מדרשו של רשב"י, היוחסין (במלת רשב"י) קוראו מדרש יהי אור, הריקאנטי בטעמי מצות קורא גוף הספר זהר הגדול, ומדרש הנעלם קורא בשם הזהר המופלא. לפי המקובל אצל שלומי אמוני ישראל נתחבר ספר הזהר ע"י התנא ר"ש בן יוחאי ובנו ר' אלעזר בהיותם במערה י"ג שנים, ותלמידי תלמידיהם מצאו איזה קונטריסים ממנו וכארבעים או ששים שנה אחרי מות רשב"י ובנו חברו את הקונטרסים לספר שלם וסיימוהו (שלשלת הקבלה).

הזהר כמו שהוא לפנינו מחובר על התורה כסדר הפרשיות, וכולל פשטים ומאמרים בדרש עמוק עפ"י יסודות חכמת הקבלת. לפי המקובל נתחבר ספר הזהר גם על נביאים וכתובים אך אין בידינו רק עה"ת ובחסרון כמה פרשיות שלמות, ומעט מזעיר נמצא ממנו על המגילות. יש"ר מקנדיא בספר מצרף לחכמה מביא דברי שה"ק כי לפי קבלתו הזהר השלם כ"כ גדול בכמות שאם היה נמצא כלו יחד (כל הקונטריסים) היה משא גמל. וישי"ר מעיד מפי מגידי אמת שבשנת ש"פ (1620) כשבזו הספרדים את עיר היידילבורגה לקחו מבית עקד הרועים (אקדמיא) כמה אלפים ספרים בכל לשון וביניהם כמה ספרים קדושים כתובים על קלף גם ספר הזהר על כל עשרים וארבע (תנ"ך) משא סבל, קצתם שולחו לרומא לחשמון, וקצתם לקח דוכוס באווארריא (בייערן), גם לספרד שולחו קצת מהם וכו'. ומביא בשם היוחסין כי בשנת ה"א ג' (1290) עת נתגלה ס' הזהר נמצאו כתות אנשים שאמרו כי דברי הזהר שהם בלשון ירושלמי הם דברי רשב"י ואשר הם בלה"ק אינם דבריו, וי"א שהרמב"ן מצאו באי"י ושלחו לקטלוניא ומשם לארגון ונפל ביד ר' משה דיליאון וכו', עכ"ל. ובשם הגדולים כתב רב חיד"א כי מצא רשום בזהר כ"י ישן נושן אצל ר"מ זכות כי כשמת רשב"י ור"א בנו וכל הדור ההוא אבדה חכמת הקבלה, עד שהקרה ה' לפני מלך אחד ממלכי המזרח שצוה לחפור מקום אחד על עסקי ממון, ונמצא שם ארון אחד ובו ספר הזהר ושלח לחכמי אדום ולא ידעו ולא הבינו, שלח אחר היהודים ויבאו אצלו וראו הספר וא"ל אדונינו המלך זה הספר עשאו חכם אחד והוא עמוק ואין אנו מבינים אותו, א"ל וכי אין יהודי בעולם שמבין אותו? א"ל יש במדינת טוליטולא, והמלך שלח הספרים עם גבוריו לטוליטולא, וכשראו אותו חכמי טוליטולא שמחו בו שמחה גדולה ושלחו למלך מתנות רבות, ומשם נתפרסמה הקבלה בישראל עכ"ל.

אודות אמיתת היחוס של ספר הזהר לרשב"י ותלמידיו ודעות המפקפקים ומחקרים שונים ע"ע זהר באוצר ישראל.

ספר הזהר מחובר ומעורב עם ספרים אחרים מאותו הענין. הזהר בעיקרו יש בו מאמרים שונים בשמות מתניתין תוספתא וסתרי תורה וספורי מעשיות מרשב"י בנו ותלמידיו כמו האידרות. ונוסף בו מדרש הנעלם, ספרא דצניעותא, ומאמרי סבא (בפ' משפטים) ורעיא מהימנא (בפ' פינחס), פקודין, תקוני הזהר, ועם חידושי ספר הבהיר, ושבעה היכלות מפרקי היכלות דר"י כ"ג.

ספר הזהר נדפס ראשונה עם הקדמה ארוכה בפסק ר' יצחק דילטאט להתיר הדפסתו, מפני שהיו יראים להדפיסו מפאת קדושתו, ונדפס ג"ח במנטובה שי"ח-ש"ך, ובכרך אחד קרימונה ש"ך, עם אמרי בינה (לבאר מלות החמורות) פראג שע"א, ועם כמה הוספות ותקונים לר"נ שפירא לובלין שפ"ג. עוד עם תוספות הגהות ותקונים ע"פ ס' דרך אמת להאריז"ל ובסופו פתח עינים למ"מ הפסוקים זולצבאך תמ"ד. הדפוסים הראשונים קרימונה לובלין וזולצבאך, שלשתם הם בכרך חצי בוגין והדף הראשון מתחיל בראשית בריש הורמנא דמלכא, אשר כספרי הזהר שלפנינו (כמו בדפוס מנטובא, אמשטרדם קושטא ושאלוניקי ועוד) הוא בדף ט"ו ע"א. גם החליפו הסדר והנוסחאות, וקראו כל המאמרים מר' חזקיה פתח עד דף ט"ו ע"א בשם הקדמת ספר הזהר, ועד מ"ח ע"ב בסדר אחר ונוסחאות אחרות. ואחריהם הלכו מדפיסי אשכנז רוסיא ופולין [אבל העיקר הוא הסדר של דפוס קרימונה לובלין וזולצבאך], וכמה פעמים אח"כ, ועוד עם נמוקי רב חיד"א וזולתו ה' חלקים ליוורנו תקפ"א, ועוד ג"ח עם פי' המלות ושני פירושים בשם יד רמה ויד ה', ירושלם תר"ד—תר"ו. ולאחרונה נדפס בווילנא ע"י ראם בשלשה חלקים בשלמות עם כל הפירושים הנ"ל ועוד הוספות והגהות והארות ותקונים ווילנא תרמ"ב (והנדפס שם אח"כ אינו שלם כמוהו). גם נדפס באותיות גדולות ונקודות בחמשה חלקים ליוורנו תרל"ז. הזהר נעתק ללשון רומית צרפתית ואנגלית, וגם לעברית ע"י ברכיאל ב"ר קורבא (כ"י מינכען), וע"י ר' יהודה ראזענבערג בסדר חדש ובקיצור נמרץ בשם ספר שערי זהר תורה ונדפס ממנו רק על חומש בראשית, ווארשא תרס"ו.